

KİTAP İNCELEMESİ

Étienne BALİBAR, *Demokrasiyi Demokratikleştirmek: Özgür
Konuşma*

(Çev. Bediz Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019)

Barış SÜR

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Bu kitap değerlendirmesine atıf için

Barış Sür, Kitap Değerlendirmesi: “Étienne Balibar, *Demokrasiyi Demokratikleştirmek: Özgür Konuşma*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019”, *Uluslararası İlişkiler*, Çevrimiçi Erken Yayın, 2022.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler
E-Posta: uidergisi@gmail.com

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Demokrasiyi Demokratikleştirmek: Özgür Konuşma

Étienne BALİBAR

Çev. Bediz Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, 94 Sayfa, ISBN: 978-9-750-52726-5

Barış SÜR

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul.

E-Mail: barissur@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-9051-3285

Marksist felsefenin önde gelen temsilcilerinden biri olan Étienne Balibar, Hrant Dink'i anma kapsamında konuşma yapmak üzere 17 Aralık 2018'de Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenen "Hrant Dink İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Konferansı"na davet edilmiştir. Balibar, Hrant Dink Vakfı ve Boğaziçi Üniversitesi Tarih, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler ve Sosyoloji bölümlerinin davetlisi olarak katıldığı toplantıda vermiş olduğu konferans konuşmasından esinlenerek, önemli gördüğü konuşma metinlerinden bir kitap oluşturmaya karar vermiştir. Kitabın başında düşüncelerini kaleme alma sebebini belirten Balibar'ın amacının ifade özgürlüğü yolunda bir adım atmak olduğu anlaşılmaktadır. Fransız yazarın bu amaçla hazırlamış olduğu 'Demokrasiyi Demokratikleştirmek: Özgür Konuşma' adlı kitap 2019'da İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Türkçe çevirisi Bediz Yılmaz'a ait olan kitapta ifade özgürlüğü geniş bir perspektifte ele alınmaktadır. Kitabın orijinal adı olan *Libre Parole*, özgür konuşmayı (*free speech*) karşılayan Fransızca en iyi söz olduğu için seçilmiş. Ayrıca kelime anlamı dışında bir diğer etkenin ise 1892'de gazeteci Édouard Drumont tarafından kurulan *La Libre Parole* adlı Yahudi karşıtı bir gazeteden bu adı kurtarmak olduğu anlaşılıyor. Kitap, Balibar'ın çeşitli üniversitelerde vermiş olduğu konferans, sunum ve seminer metinlerinin derlendiği 94 sayfalık 3 bölümden oluşmaktadır. 1942'de Paris'te doğan ve Paris 10 Üniversitesi'nden emekli olan Profesör Balibar'ın incelemeye konu olan kitap dışında Türkçe'ye çevrilen birçok eseri mevcuttur.

Étienne Balibar, kitabın ortaya çıkış amacını ifade özgürlüğüne ilişkin üç varsayıma dayandırıyor. Hannah Arendt'in 'haklara sahip olma hakkı' ve 'demokratik yurttaşlık' deyimleriyle ilişkilendirdiği ifade özgürlüğünün kamusal mal olduğu gerekçesiyle paylaşılıp uygulanması üzerinde duruyor. Aynı zamanda ifade özgürlüğünü nesnel, özgür konuşmayı öznel kabul ederek Foucault'nun kullandığı ve Yunanların "hakikat cesareti" olarak adlandırdığı *perrhesia* kavramının siyasette 'hakikat kategorisi' oluşturduğunu iddia ediyor.

Özgür konuşma ile bağdaştırdığı demokrasinin her geçen gün daha da kısıtlanarak değişime uğradığını, yani demokrasisizleştirildiğini öngörerek araştırma sorularını tespit ediyor: Demokrasinin yaşadığı bu kriz nasıl incelenmeli? ve Bunu düzeltecek stratejiler nasıl oluşturulmalı? Fransız yazar

bu sorulardan yola çıkarak bozulmuş olduğunu düşündüğü demokrasiyi yeniden demokratikleştirmenin reçetesini sunuyor. Ona göre demokrasi her yerde aynı değildir. Bu nedenle bunun tek bir formunu yapmak mümkün görünmüyor. Değişim için demokrasisizleşmeye karşı direnç sağlayan 'yurttaşlık edimleri, başkaldıran yurttaşlık' gibi 'hukuk dışı' olarak tanımladığı kavramlardan bahsederken, demokraside zorlamanın olamayacağı, demokratikleşmenin de demokratik yollarla kurulması gerektiğini vurguluyor.

İlk bölüm, 2018'de Boğaziçi Üniversitesi'nde vermiş olduğu 'Hrant Dink, İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Konferansı'ndan uyarlanmış. Bu bölümde gazeteci yazar Hrant Dink'in uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmesine değinen Balibar, suikasti ifade özgürlüğüne kasteden milliyetçi bir eylem olarak gördüğünü ifade ediyor. Bu nedenle ifade ve konuşma özgürlüğü konularını detaylıca işliyor. Konuşmasının sonunda Hrant Dink'in özgür konuşma ile hakikat cesaretinin bir örneği olduğunu iddia ediyor. Yakından takip ettiği Türkiye'ye de değinen Balibar, Türkiye'yi Bizans ve İslam kültürleriyle sentezlenen bir 'Şark' uygarlığı olarak görüyor. Ayrıca Türkiye'nin Batı Avrupa tarihini doğrudan etkilediğini ve coğrafi konum itibarıyla Avrupa'nın tarihi sınırlarının henüz belirlenemediğini gerekçe göstererek Avrupa dışında kaldığını söylemenin yanlış olacağını belirtiyor.

Yazar, özgür konuşma ve ifade özgürlüğünü insanın felsefi açıdan en temel ihtiyaçları olarak görüyor. Bu ikisi, genel olarak aynı özelliklere sahip olmakla birlikte özgür konuşmanın kamusal yanı daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle devlet tarafından pek sevilmeyeceğini vurguluyor. Öyle ki bunun, toplanma hakkı, basın ve üniversite özgürlükleri, engelsiz sanat gibi sevilmeyen hakların en başında geldiğini söylüyor. Yurttaşların konuşma özgürlüğü anayasal ifade özgürlüğünün öznel yönü olduğunu öne süren Fransız yazar, ifade özgürlüğünü demokratik kurumların yapı taşı olarak görüyor. Buradan yola çıkarak egemenin yasaklayıcı değil, ancak sınırlayıcı olabileceğini söylüyor. Bunu demokrasi ile özdeşleştiriyor. Demokrasi ile iç içe olduğunu düşündüğü şiddetin de demokrasinin kaçınılmaz gerçeği olduğunu vurguluyor.

İkinci bölüm, 2015'te New York Columbia Üniversitesi'nde, daha sonra 'Seaculum. Culture, religion, idéologie' isimli kitabına da eklediği ifade özgürlüğü ve kutsala küfür hakkında verdiği bir seminerden yola çıkarak hazırlanmış. Bu bölümde ifade özgürlüğü ve dine küfür konularını işleyen yazar, Fransız geleneğinde ifade özgürlüğünün 'İnsan Hakları ve Yurttaşlık Bildirgesi'ne dayandırıldığını aktarıyor. Öznel bir hak olduğu için devredilemeyeceğini öne sürdüğü ifade özgürlüğünün ancak her bir kişinin diğerlerinininkiyle uyumlu olabilmesi için kurumsallaşarak kullanımına dair kısıtlamalara tabi olabileceğini ekliyor. Dolayısıyla bu hakkın korunması ve kullanımının sağlanması görevinin kamuya ait olduğunu söylüyor. Bu noktadan ifade özgürlüğünün bir çeşit kamu malı olduğu anlaşılıyor. Aynı zamanda makul bir kontrol mekanizması ihtiyacından da bahsetmek mümkün. Kutsala küfür ile ilgili İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in karikatürünün yayımlanmasına değinen yazar, dergiye yapılan saldırıyı terörün ifade özgürlüğü karşısındaki yeni bir boyutu olarak görüyor. Bununla birlikte karikatürü dine küfür olarak nitelerken Müslüman toplumun söylemini de değerlendirmeye alıyor. Müslümanların ya olumsuz kimliği onaylamaları ya da şiddet içerikli dinlerinden kopmaları seçenekleriyle karşılaştıkları tespitinde bulunuyor. Ancak Saba Mahmood'un deyiminden destek alarak bunun dine küfür değil, "sekte tahammülsüzlük" olarak değerlendirilebileceğini söylüyor.

Fransız yazar kitabın son bölümde ise 2016'da Paris-Est Créteil Üniversitesi'ndeki 'Michel Foucault ve Öznelleşme' konulu çalıştay sunuşundan esinlendiği çalışmasına yer veriyor. Balibar, bu sunuş metninin 2014'te Yale Üniversitesi'nde verdiği ve Michel Foucault'nun *parrhesia* yani özgür konuşma hak-

kındaki görüşlerine yönelik hazırlandığını söylüyor. Foucault'nun Antik Yunan'dan aldığı *parrhesiası* incelendiğinde demokrasinin açık konuşma, konuşma özgürlüğü ve konuşma cesareti olduğu anlaşılıyor. Balibar, bu incelemesinde 'her şey söylenmelidir' başlığı altında erken dönem Yunan'da hakikat ve iktidar meselesinden, Kant'ın 1784'teki aydınlanma tanımına kadar beş fikir öne sürerek çalışmayı daha da sürükleyici hale getiriyor.

Sonuç itibarıyla Profesör Balibar, ifade özgürlüğü, özgür konuşma ve hakikat cesareti gibi hakların demokrasinin gerekleri olduğunu belirterek bunları küreselleşen dünyada en üst düzeye taşımanın müşterek bir dünyanın oluşturulması ile gerçekleşeceğine inanıyor. Ülkelerin siyasi değil, ancak ve ancak tarihi ve toplumsal bir sınırı olabileceğinden söz ederken kimliğini kaybetmiş olarak gördüğü demokrasiyi demokratikleştirmek için hazırladığı kitabın içeriğini Hannah Arendt, Michel Foucault, Jürgen Habermas, John Rawls gibi son yüzyıla damga vurmuş düşünürlerin görüşlerine de yer vererek zenginleştiriyor. Yazarın Türkiye'de verdiği konferansın, kitabı kaleme alma konusundaki etkisi önemli. Bu noktadan hareketle ifade özgürlüğünün önemini, gereğini, faydalarını ve risklerini içeren bir eser ortaya çıkarmış. Ana temanın başarılı bir şekilde işlenmesi konusunda yazara hakkını teslim etmek gerekir. Yazarın dikkat çektiği husus her geçen gün önemini arttırmakla birlikte terörün dini, dili, ırkı olamayacağı gibi terörist saldırıların bir dine, ideolojiye, kitleye ya da topluma mal edilemeyeceği görüşü de bir o kadar kabul görmeye başlayan bir gerçeklik olarak öne çıkmaktadır.